

Megaregionális szabadkereskedelmi tárgyalások

CSÁKI GYÖRGY

A világkereskedelem a második világháború óta igen dinamikusan bővül, s bizonyos értelemben az is igaz, hogy ma szabadabb, mint korábban bármikor. Ennek ellenére a Kereskedelmi Világszervezet, a WTO 20 éves története nem tekinthető sikeresnek: tagjai 1995 óta nem fogadtak el komoly multilaterális kereskedelmi egyezményt, a 2001-ben indított dohai fordulót 2006-ban hivatalosan is felfüggesztették, s azóta sem zárták le, még csak formálisan sem. Így nem meglepő, hogy évtizedünkben hirtelen felgyorsultak a régiók közötti – megaregionális – szabadkereskedelmi tárgyalások, amelyek a WTO égisze alatt mindeddig megoldhatatlan problémák rendezésére törekednek. A már aláírt, de még nem ratifikált Csendes-óceáni Partnerség (TPP), a tárgyalás alatt álló Átfogó Regionális Gazdasági Partnerség (RCEP) és Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Partnerség (TTIP) megkötése után felmerül a kérdés: mi lesz (mi marad) a WTO szerepe? Van-e még bármilyen jövője a globális (multilaterális) kereskedelmi tárgyalásoknak?

Journal of Economic Literature (JEL) kód: F00, F13.

A második világháború utáni időszak egyik fő világgazdasági jellemzője a nemzetközi kereskedelem rendkívül gyors bővülése, a dinamika különösen az 1980–1990-es évektől, azaz a globalizáció kibontakozása óta vált látványossá. Ezzel párhuzamosan erősödtek a liberalizációs tendenciák; nyilvánvaló, hogy ez a fejlett országok által követett felfogás teremtett lehetőséget a feltörekvő gazdaságok páratlan exportdinamikájának kibontakozására. Mondhatjuk azt is, hogy a világkereskedelem ma szabadabb, mint bármikor korábban, mert a feldolgozóipari termékek vámszínvona elhanyagolhatóan alacsony, visszaszorultak a kvóták, nem számít már érzékeny terméknek az acél és erősen csökkent a textil- és konfekcióipari ter-

Csáki György, a Szent István Egyetem tanszékvezető egyetemi tanára.
E-mail cím: Csaki.Gyorgy@gtk.szie.hu

mékek érzékenysége is a nemzetközi kereskedelemben. A Kereskedelmi Világszervezetnek, a WTO-nak immár 161 tagja van, ahhoz Kína (2001-ben) és Oroszország (2012-ben) is csatlakozott.

A WTO két évtizedes története ennek ellenére sem tekinthető sikernek. Míg az Általános Vámtarifa és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) 1948 és 1994 között nyolc fordulót zárt le, és fennállása során a feldolgozóipari termékek vámszintje a második világháború előtti különleges magasságból 3-4 százalék alá süllyedt, továbbá, más fontos kereskedelempolitikai megállapodások is megszülettek, húszéves története során a WTO egyetlen fordulót sem tudott lezárni. A 2001-ben elkezdett dohai fordulót 2006-ban felfüggesztették, s máig sem sikerült újraindítani – vagy lezárni. 2013 második felében azután hirtelen fölgyorsultak az események.

A dohai forduló és a WTO működésének korlátai

A Katar fővárosában 2001 novemberében tartott miniszteri értekezlet döntött a forduló időrendjéről: vitarendezési „megértés” 2003 májusáig; a világkereskedelem földrajzi jellemzői regisztrációs rendszerének megalkotása 2003-ig (a cancuni miniszteri értekezlet során); a forduló valamennyi tárgyalásának lezárása 2005. január 1. előtt. Csakhogy a 2003 szeptemberében Cancunban tartott miniszteri értekezlet teljes kudarcot hozott. A dohai forduló első 22 hónapja alatt egyetlen megállapodásra sem került sor, a miniszteri értekezlet egy alig 21 soros, 6 pontból álló nyilatkozat elfogadásával ért véget. A tervezett menetrenddel szemben végül csak 2004. november 11-én fogadták el a dohai munkaprogramot, amely a legfontosabb kereskedelempolitikai ügyeket 17 kérdés köré csoportosította.

A WTO 6. miniszteri konferenciájára 2005. december 13–18. között Hongkongban kerül sor, ezen a világszervezet 149 tagja képviseltette magát. Hongkongban több kérdésben sikerült megegyezésre jutniuk a tagállamoknak, a lezáratlanokra pedig határidőt szabtak: a dohai forduló lezárásának – ekkor kitűzött – határideje 2006 vége volt. Csakhogy a fordulót 2006. július 28-án határozatlan időre felfüggesztették, a tárgyaló felek közti, a legfontosabb kérdéseket – mezőgazdasági vámok és támogatások, ipari vámok – érintő kibékíthetetlen különbségek következtében (Cho, 2006).

A 2007–2009-es globális pénzügyi válság következményeként 2009-ben, a recesszió mélypontján csökkent a világkereskedelem. Erre 1946 óta nem volt példa. A hirtelen feltámadt protekcionista nyomás azonban hamar elhalt, a gyorsan magához

tért világkereskedelem pedig nagyban segítette a világgazdaság egészének kilábalását az recesszióból (*Elekes, 2012*). A csendes-óceáni partnerségről, valamint az EU és az USA közötti szabadkereskedelmi és beruházásvédelmi megállapodásról folytatott tárgyalások nyomást gyakoroltak a WTO-ra, egyértelművé tették, hogy az USA és az EU kész csatlakozni a kétoldalú kereskedelempolitikai megállapodásokat hagyományosan favorizáló Japánhoz és Kínához, továbbá hogy a válságból való kilábalás megszilárdítása a nemzetközi kereskedelem bővítését igényli. Ha pedig az akadályok lebontása multilaterális keretek között nem megy, akkor előtérbe kell állítani a kétoldalú és csoportos megállapodásokat. Új szak kifejezés született: a kétoldalú (bilaterális) és a sokoldalú (multilaterális) kereskedelempolitikai tárgyalások mellé harmadik kategóriaként bejött a plurilaterális, azon tárgyalások jelzőjeként, amelyeken kettőnél több, de nem az összes WTO-tagállam vesz részt.

A WTO 2013 decemberében Bali szigetén tartott 9. miniszteri értekezlete és a Nairobiban 2015 decemberében rendezett 10. miniszteri értekezlete a vezetők optimista nyilatkozatai ellenére sem mozdította elő érdemben a dohai forduló lezárását. Így a multilaterális kereskedelempolitikai tárgyalások jövője ma bizonytalanabb, mint valaha, beleértve a WTO sorsát is.

Megaregionális szabadkereskedelmi tárgyalások

A WTO-tagországok között egyre több regionális kereskedelmi megállapodás jött létre, ezek egyaránt lehetnek szabadkereskedelmiek és vámuniók. (A WTO 174 regionális kereskedelmi megállapodást tart nyilván, a lista tartalmazza az EU-bővítések során az új tagországokkal kötött vámuniókat és az egyéb regionális integrációk hasonló bővítéseit.) Az elmúlt években ugyanakkor a korábbiaknál nagyobb, azaz több országot átfogó regionális megállapodások létrehozására irányuló tárgyalások indultak meg, közülük néhány kezdeményezés különösen nagy jelentőségű lehet. Ezeket a potenciálisan világkereskedelmi/világgazdasági súlyú tárgyalásokat nevezik megaregionális kereskedelmi tárgyalásoknak, amelyek közül hárommal foglalkozunk a továbbiakban.

Csendes-óceáni Partnerség

A Csendes-óceáni Partnerség (Trans-Pacific Partnership, TPP) az ázsiai csendes-óceáni térség kereskedelmi kapcsolatainak bővítésére irányul, amely a 2005-ben Trans-Pacific Strategic Economic Partnership Agreement (TPSEP) néven

Brunei, Chile, Szingapúr és Új-Zéland között létrehozott szabadkereskedelmi megállapodásból fejlődött ki. A TPP azonban annál jóval szélesebb témakört ölel fel, és jelentőségét megnövelte az USA csatlakozása. A tárgyalásokon 12 ország vett részt: Ausztrália, Brunei, Chile, az Egyesült Államok, Japán, Kanada, Malajzia, Mexikó, Peru, Szingapúr, Új-Zéland és Vietnam. Hivatalos amerikai megfogalmazás szerint a TPP célja a kereskedelmi forgalom és a beruházási tevékenység bővítése a partnerek között, az innováció és a gazdasági növekedés élénkítése, a munkahelyteremtés és -megtartás elősegítése. A tárgyalások zárt ajtók mögött folytak, ez szolgáltatta a fő okot a civilszervezetek kritikájára: számukra átláthatatlanok és ellenőrizhetetlenek voltak. A TTP-megállapodást 2015. október 5-én aláírták.¹

Komoly fordulatot jelentett a tárgyalások során, hogy 2013-ban Japán is bekapcsolódott. Ennek oka, hogy Abe Sinzo miniszterelnök megpróbált életet lehelni az 1990 óta stagnáló japán gazdaságba, és liberalizálásában kulcsszerepe lehet a TPP-nek (Koike, 2015). A TTP ratifikálása azonban Japánban sem lesz egyszerű; a farmlobbi nehezen fogadja el, hogy a marhahústra ma kivetett 38,5 százalékos vámot 16 év alatt (!) 9 százalékra kell csökkenteni.² Hasonlóképpen veszélyben vannak a japán tájat meghatározó teraszos rizsföldek is. Azonban az előnyök is kirajzolódnak: a fogyasztók számára drámaian olcsóbb lesz a húsleves tésztával és a hagyományos, fedett cserépedényben készített marhahúsétel, a sukiyaki, továbbá amúgy sem lehet bízni abban, hogy az irreálisan magas védővámokat a végtelenségig fenn lehet tartani. A teraszos rizsföldek megőrzése turisztikai célból is megvalósítható, egyúttal a klímaváltozás elleni harcban is hasznos szerepet játszhat (Koike, 2015).

A jelek szerint az USA a TPP-vel eléri fő céljait a csendes-óceáni térségben, nevezetesen az agrárprotekciónizmus csökkentését, a szellemi tulajdon védelmét és néhány feldolgozóipari ágazatban (például a járműgyártásban) alkalmazott korlátozások enyhítését. Erre mondják egyesek, hogy „az USA kis csalival nagy halat fogott” (Hamada, 2015, 2. o.). Természetesen az USA-nak a szellemi tulajdonjogokkal kapcsolatos, a szabadalmak és a szerzői jogok megerősítését célzó javaslati körül komoly ellentétek voltak. Vitatták a befektetők és az államok közötti vitarendezés mikéntjét is. A bírálók szerint a hagyományos beruházási egyezmények általában összeegyeztethetetlenek a környezetvédelmi és emberijog-védelmi szempontokkal, csakúgy, mint az államok jóléti szabályozásával, ezért féltő, hogy a TPP gyöngíteni fogja az aláíró államokban a környezetvédelmi, munkavédelmi és kártérítési szabá-

¹ A szükséges ratifikálások hiányában 2016. február végéig nem lépett életbe.

² Japán 870 ezer tonna marhahúst importál évente, ebből 520 ezer tonnát a TTP-t aláíró USA-ból, Ausztráliából és Új-Zélandból (Koike, 2015).

lyokat. A szakszervezetek, például az AFL-CIO (a legjelentősebb USA-beli szakszervezeti szövetség) aggódnak, hogy a nagy vállalatbirodalmak szándékai háttérbe szorítják az összes többi érdeket, beleértve az alkalmazottakéit is. A washingtoni központú Public Citizen (az egészség, a biztonság és a demokrácia védelméért 1971-ben alakult civilszervezet) pedig attól tart, hogy a nagy társaságok nyomására csökken a foglalkoztatás és a bérszínvonal, nőnek ugyanakkor a gyógyszerárak.

Bár a TPP-t már aláírták, „ratifikálása távol áll a bizonyostól. Befolyásosabbnak bizonyulhatnak a megállapodást ellenző koncentrált érdekek az összes fogyasztó szétszórt érdekeinél” (Boskin, 2015, 3. o.). A japán ratifikálás mindaddig biztosra vehető, amíg az Abe Sinzo vezette liberális demokraták vannak kormányon (Hama-da, 2015). Az USA kongresszusában és szenátusában azonban nem egyértelműek az erőviszonyok, hiszen a republikánusok – bár elvben mindig a szabad kereskedelem pártján állnak – nem szívesen támogatják a végéhez közeledő Obama-korszak leglátványosabb külső sikerének érvényesülését. Egészen más lehetne persze a TPP jövőbeni világkereskedelmi hatása, ha India is csatlakozna a megállapodáshoz – és kiváltképpen, ha Kína is ezt tenné!

Átfogó Regionális Gazdasági Partnerség

Az ASEAN tagországai (Brunei, Fülöp-szigetek, Indonézia, Kambodzsa, Laosz, Malajzia, Mianmar, Szingapúr, Thaiföld és Vietnam), valamint a vele szabadkereskedelmi megállapodással rendelkező hat állam (Ausztrália, Dél-Korea, India, Japán, Kína és Új-Zéland) között folyik az Átfogó Regionális Gazdasági Partnerség (Regional Comprehensive Economic Partnership, RCEP) tárgyalássorozata. A 16 tárgyaló országnak összesen több mint 3 milliárd lakosa van (a világ népességének csaknem a fele!), összesített GDP-jük 2013-ban az IMF adatai szerint 21 000 milliárd dollárt tett ki, és egymás közötti kereskedelmi forgalmuk 2010-ben a WTO adatai szerint a világkereskedelem 27 százalékával volt egyenlő. (NZMFAT, 2014) Általános egyensúlyi elméletekre alapozott modellszámítások szerint az RCEP-együttműködés 10 év alatt mintegy 260–644 milliárd dollár jövedelemtöbbletet generálna a világgazdaságban (Wignaraja, 2013).

Az RCEP tárgyalássorozatát hivatalosan 2012. november 20-án, a kelet-ázsiai csúcsertekezlet alkalmával hirdette meg az érintett 16 állam- és kormányfő. Az ebből az alkalomból kiadott vezetői nyilatkozat egy „magas minőségű és kölcsönösen előnyös szabadkereskedelmi és beruházási egyezmény” megteremtését tűzte ki célul (RCEP, 2012b). Az RCEP megindítása előtt kiadott Irányelvek bevezetéseként leszögezi, hogy „összhangban fog állni a WTO-val, beleértve a GATT XXIV. parag-

rafusát és a GATS³ V.2. paragrafusát”, illetve továbblép a jelenlegi szabadkereskedelmi megállapodásokon, ám „figyelembe veszi a részt vevő országok eltérő egyéni körülményeit” (RCEP, 2012a).

Az RCEP napirendjére hét konkrét kérdést vettek fel: áruk kereskedelme, szolgáltatáskereskedelem, beruházások, gazdasági és technikai együttműködés, szellemi tulajdon, versenyszabályozás és vitarendezés. A napirend nyitott, a tárgyalások során egyéb kérdések is felmerülhetnek. A tárgyalássorozat 2013-ban kezdődött Brunei fővárosában, és az eredeti tervek szerint 2015 végén kellett volna lezárulnia. Optimista felfogásban az RCEP akár a gazdasági regionalizmus új paradigmájához is elvezethet, egy ázsiai csendes-óceáni szabadkereskedelmi övezet alapjait teremtheti meg. A tárgyalások ugyanakkor felettébb nehezek ígérkeznek: elvben valamennyi érintett ország tisztában van a piacra jutás liberalizálásából származó előnyökkel, de a hazai piacon sokuknak erős piacvédelmi nyomással kell szembenézniük. India, Indonézia és Szingapúr esetében már a piacra jutás kérdéskörében is bonyodalmakra lehet számítani. Növeli a nehézségeket, hogy nagyon eltérő fejlettségű országok között különösen nehéz a közös piac típusú integrációk létrehozása és működtetése: a mélyebb gazdasági integráció komoly szociális költségeket okozhat a kevésbé fejlett országokban. Az RCEP-tárgyalások résztvevőinek érdemes szem előtt tartaniuk, hogy „nem az RCEP az ázsiai csendes-óceáni regionalizmus egyetlen opciója. A folyamatban lévő TPP-tárgyalások ugyancsak az ázsiai csendes óceáni szabadkereskedelmi térség modelljeként szolgálhatnak, amely fontos szerepet kínál az USA-nak az eljövendő regionális architektúra programjának kialakításában”. (Das, 2014, 2. o.)

Az RCEP segíthet a globális termelési hálózatok regionalizálásában, ami Ázsiát még inkább a világ ipari műhelyévé teheti. Csökkentheti az ázsiai szabadkereskedelmi övezetek közötti átfedéseket, a kereskedelmi szabályok zavaros sokféleségét, továbbá a WTO szabályainak megfelelően megszüntethetők lennének az ázsiai kereskedelmi korlátozások.

RCEP és a TPP: együtt vagy versenyben?

A két egyezmény hasonlóságai következtében az RCEP kihívást jelent a TPP-nek, noha az utóbbi mélyebb integrációs célokat fogalmazott meg, az áru- és szolgáltatáskereskedelem mellett a beruházások és a szellemi javak áramlásának köny-

³ General Agreement on Trade in Services, Általános Egyezmény a Szolgáltatások Kereskedelméről (a WTO keretében; az egyezményt 1994-ben írták alá az Uruguay forduló részeként és 1995. január 1. óta a WTO része).

nyítésére egyaránt törekszik. Az RCEP ennél korlátozottabb célokat tűzött ki, az áruk szabad áramlásán kívül csak bizonyos szolgáltatások regionális kereskedelmét kívánja akadálymentessé tenni.

A TPP és az RCEP közötti potenciális konfliktus egyik fő forrása az USA és Kína viszonyából származhat. Mindkét hatalom Kelet-Ázsia és Délkelet-Ázsia gazdasági együttműködésének fő formálója kíván lenni, saját gazdasági érdekeinek biztosítása végett. Következésképpen az USA és Kína közötti rivalizálás fogja alapvetően meghatározni a regionális gazdasági architektúra fejlődésének fő irányát. A TPP és az RCEP közötti rivalizálás az ASEAN-on belüli megosztottság kialakulásához vezethet: Malajzia, Szingapúr és Vietnam a TPP támogatására koncentrálnak, míg a többi ASEAN-tagország az RCEP-t részesítheti előnyben (*Pakpahan*, 2012). Ez a megosztottság és az USA–Kína rivalizálás alááshatja az ASEAN-nak a régióban játszott központi szerepét. Ha az ASEAN meg kívánja őrizni a Kelet- és Délkelet-Ázsiában létező politikai és gazdasági megállapodások elősegítésében betöltött központi szerepét, célszerű elsősorban az RCEP-t támogatnia – saját regionális szerepének állandó konszolidálása mellett.

A TPP és az RCEP versengésének további érdekes eleme a világgazdaság és a régió kereskedelmének egyre fontosabb szereplője, India szerepe, az ő törekvései a megaregionális kereskedelmi tárgyalásokon. India több évtizedes passzivitás után az elmúlt évtizedben egyre aktívabb lett, és egyre határozottabb pozíciókat foglalt el a nemzetközi kereskedelem-politikai tárgyalásokon. Jól jellemzi ezt a helyzetet (és India fontosságát a nemzetközi szintéren) az a tény, hogy a WTO miniszteri értekezletén, Baliban csak azt követően lehetett elfogadni a záródokumentumokat, hogy az USA és India az utolsó utáni pillanatban (egy nappal a tervezett lezárás után!) megállapodott egymással, miután az előbbi tiszteletben tartotta India aggályait az élelmiszer-biztonságát érintő kérdésekben. Így vált elfogadhatóvá a kereskedelem-könnyítési, a legkevésbé fejlett országok preferenciáit és a mezőgazdasági kérdéseket tartalmazó határozat: mindez „bizonyos mértékig helyreállította a WTO iránti bizalmat”. (*Lehmann–Fernandes*, 2014, 2. o.)

A TPP sikeres lezárása kereskedelemelterelő hatással járhat India számára, de ennél valószínűleg nagyobb fejtörést okozhat a transznacionális társaságok globális értékláncaiból való kiszorulás veszélye a feldolgozóiparban és a szolgáltatások területén: az alternatíva csak az lehet, ha India maga is bevezeti a TPP szabályait, annak érdekében, hogy vállalatai aktívan tevékenykedhessenek a megállapodáshoz csatlakozó országokban.

Tekintettel arra, hogy az USA két óceánokat átszelő szabadkereskedelmi tárgyalássorozatban is részt vesz, elképzelhető, hogy ezek a megaregionális rendszerek hasonló szabályok alapján fognak működni. Ez minden eddiginél magasabb szintű és színvonalú szabályozási konvergenciához vezethet. Ha India kimarad, akkor kiszorul a szabályalkotók közül, és szabálykövetésre kényszerül. Mivel a TPP-ben létrejöhet egy USA–Kína tengely, India könnyen a kínai „sárkány” és az amerikai „sas” sakkjátszmájának részesévé válhat. India mindeddig óvatosan közelített a szabadkereskedelmi megállapodásokhoz, a TPP érvénybe lépése után azonban aligha tarthatja fenn óvatos piacvédelmi stratégiáját. Hiszen azok a TPP-tagországok is benyomulhatnak a piacára, amelyeknek nincs szabadkereskedelmi megállapodásuk Indiával, például az India–ASEAN vagy az India–Szingapúr szabadkereskedelmi megállapodáson keresztül.

Könnyen belátható, hogy az RCEP létfontosságú India számára. Kereskedelem-szabályozó rendszerének racionalizálását ösztönözheti, nagyobb gazdasági integrációhoz segítheti Kelet- és Délkelet-Ázsiában – Japántól Ausztráliáig. Az RCEP fellendítheti a beáramló és a kiáramló működő tőkét egyaránt, amelyek révén India mélyebben integrálódhat azokba a regionális termelési hálózatokba, amelyek Ázsiát a világ ipari műhelyévé teszik. India jelentős komparatív előnyökkel rendelkezik az informatikai technológiák és az IT-alapú szolgáltatások terén – az RCEP alkalmas teremthet számára, hogy új piacokra lépjen. „Létfontosságú India számára, hogy az RCEP valóban átfogó legyen, és ne fókuszáljon kizárólag az áruk piacra lépésére. Szem előtt tartva ezeket az előnyöket, Indiának gazdaságpolitikája második generációs reformjára lesz szüksége, hogy hatékonyabbá tegye külkereskedelmét. Ezek a reformok megkönnyítik India külpiaconra jutását, és enyhíteni fogja a másik két megaregionális szabadkereskedelmi megállapodás Indiára gyakorolt következményeit.” (*Chatterjee–Singh*, 2015, 3. o.) Az RCEP India számára 2,4 százalékos jövedelemnövekedést jelenthet, elsősorban azért, hogy a szolgáltató szektor cégei – az informatikai technológiákban, az üzleti szolgáltatásokban, az oktatás-képzési szolgáltatásokban és a pénzügyi szolgáltatásokban meglévő komparatív előnyei révén – betörhetnek a kínai és egyéb kelet-ázsiai piacokra (*Wignaraja*, 2014. 1. o.).

India ugyanakkor – támaszkodva a nemzetközi kereskedelempolitikai tárgyalásokban betöltött egyre nagyobb szerepére s különösen a WTO-ban folyó tárgyalások során a fejlődő országok között kialakult vezető pozíciójára – választhat másik opciót is. Ha kiszorul a megaregionális szabadkereskedelmi tárgyalásokat meghatározó országok közül, akkor India számára a WTO lehet az a létező és működő

fórum, amely összekapcsolhatja hazai megfontolásait és globális kereskedelmi ambícióit.⁴

Egy India és Kína közötti kereskedelempolitikai összefogás pedig átrendezheti a multilaterális kereskedelempolitikai együttműködés immár csaknem nyolcvanéves rendszerét, vagy éppen teljességgel megbéníthatja azokat, így a WTO működési mechanizmusait, drámai mértékben megváltoztatva annak belső erőviszonyait.

Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Partnerség

Az EU és az USA közti kereskedelmi forgalom a világ legnagyobb „kétoldalú” forgalma, értéke meghaladja a napi 2 milliárd eurót. Noha egymás számára különösen értékes kereskedelmi partnerek, a WTO-ban az egymásra a legtöbb panaszt tevő két „tagnak” tekinthetők. Az EU 90-szer tett panaszt a vitarendezési testületnél valamely WTO-tagország ellen, ebből 32 esetben az USA ellen. Az EU ellen 77 panaszt jelentettek be, ezen belül 18 esetben az USA cselekedett így. Összességében az USA 106 esetben tett panaszt, 31-szer az EU vagy valamelyik EU-tagország ellen, míg az USA ellen 121 esetben tettek panaszt. A WTO vitarendezési testülete elé került kereskedelempolitikai konfliktusok közül a legnagyobb értékű viták az USA és az EK/EU között zajlottak. Az „acélháború” nyomán 2002-ben az USA-t 2,4 milliárd dollárral marasztalták el, az Airbus-Boeing szubvenciók vitában a legutóbbi döntés 5,3 milliárd dollár értékű, a WTO szabályait sértő támogatás miatt marasztalta el az USA-t.

Ilyen előzmények után általános meglepetést keltett, hogy 2013 nyarán intenzív tárgyalássorozat kezdődött az USA és az Európai Unió között, amelynek célja egy átfogó, a kereskedelemhez kapcsolódó beruházási szabályokra is kiterjedő szabadkereskedelmi megállapodás létrehozása. A Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Partnerség (Transatlantic Trade and Investment Partnership, TTIP) célja a kereskedelmi korlátok lebontása számos termelő és szolgáltató ágazatban. A vámok csökkentése mellett a tárgyalások kiterjednek a nem vámjellegű korlátozások enyhítésére és felszámolására is, például a műszaki szabályozások, sztenderdek és más eljárások összehangolására. A tárgyalások napirendjén szerepelnek a kölcsönös

⁴ „Ennél fogva a kereskedelmi elszigetelődés és a szabályalkotó szerep elvesztése elegendő okot szolgáltat India számára, hogy – a Bali utáni helyzetben – sokkal inkább proaktív szerepet játsszon a sokoldalú szabályalapú kereskedelmi rendszerben. India nagyobb szerepet tudna játszani a globális aréna fontos szereplőjeként, és véleményünk szerint ezt kellene tennie (ami megfelel az indiai törekvéseknek is).” (Lechmann–Fernandes, 2014, 3. o.)

szolgáltatásáramlás és beruházási tevékenység, valamint a közbeszerzési eljárások korlátozásainak felszámolása.

A következő hat konkrét témakörben folynak egyeztetések: szabályozási kérdések, a kereskedelem technikai akadályai, az élelmiszerekre és agrártermékekre vonatkozó szabályok, közbeszerzés, nyersanyag és energia, kereskedelem és fenntartható fejlődés. A tárgyalások témáit három fő pillér alá sorolják be: piacra jutás, szabályozási együttműködés, szabályalkotás.

A konkrét tárgyalások megkezdése 2013-ban annak ellenére keltett általános meglepetést, hogy a felek már 2011 óta előkészületeket folytattak egy olyan munkacsoportban, amelyet felváltva elnökölt az EU kereskedelmi biztosa és az USA kereskedelmi főmegbízottja. A munkacsoport az egyezmény nyújtotta lehetőségek és potenciális nehézségek elmélyült vizsgálata alapján arra a következtetésre jutott, hogy egy átfogó, minden ágazatra kiterjedő megállapodás túlnyomórészt pozitív eredményekre vezetne, az Atlanti-óceán mindkét oldalán gyorsítva a növekedést és növelve a foglalkoztatást. A hivatalos megfogalmazás szerint⁵ a tárgyalások megindításához nagyban hozzájárult a világgazdasági válság elhúzódása, a WTO keretében zajló multilaterális tárgyalások, a dohai forduló szétesése, valamint az EU közös agrárpolitikájának reformja; a magas termékárak mindkét oldalt késszé tette a tárgyalásokra.

A Centre for Economic Policy Research által az Európai Bizottság részére készített elemzés (*Francois*, 2013) szerint az EU gazdasága évi 119 milliárd euró haszonhoz juthat a kereskedelmi korlátok lebontása révén (ez háztartásonként 545 euró), míg az USA haszna évi 95 milliárd euró lenne (655 euró családonként). A világ többi része 100 milliárd euró haszonhoz juthat e grandiózus szabadkereskedelmi megállapodás révén. A haszonhoz csak jelentéktelen költség járulhat, mivel vámok és egyéb (nem vámjellegű) kereskedelmi korlátok elbontása eredményeként jönne létre. Tekintettel arra, hogy az USA és az EU közti vámszintek már ma is igen alacsonyak (átlagosan 4 százalék), a kereskedelmi korlátok lebontása elsősorban a nem vámjellegű korlátozások (eltérő szabályozások, műszaki, valamint növény-, állat- és humán-egészségügyi előírások stb.) felszámolását jelentheti, a haszon 80 százaléka ebből származna.⁶ „A gyógyszer-engedélyeztetés jó példa arra, hogyan kezelték korábban ezeket az ügyeket. Az EU–USA együttműködés ezen a téren csökkentette a szükségtelen megduplázódásokat, miközben fenntartotta, sőt erősítette a fogyasztó-

⁵ Lásd: <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/>

⁶ A TTIP tárgyalási programja magában foglalja a közbeszerzési eljárások kölcsönös megnyitását is.

védelem magas szintjét. Az Atlanti-óceán mindkét partján – jó okkal – igen szigorú a gyógyszer-engedélyezési rendszer. Ebből következően a folyamat költséges és időigényes. A múltban az a tény, hogy az USA-ban és az EU-ban a folyamat elkülönülten zajlott, még költségesebb volt. Ugyanakkor az elmúlt években a szabályozók nagy lépéseket tettek afelé, hogy a folyamatokat összhangba hozzák egymással, s így csökkentették a költségeket.” (European Commission, 2013, 8. o.)

A TTIP első tárgyalási fordulóját 2013 júliusában, Washingtonban tartották. Ha a tárgyalássorozat sikeresen lezárul, a gazdaságtörténet legnagyobb regionális szabadkereskedelmi övezete jönne létre, egy 500 és egy 300 millió lakosú fejlett piacgazdaság között szüntetve meg a kereskedelmi és beruházási korlátozásokat. Ez önmagában hatalmas előrelépés a kereskedelem szabadságának megteremtése terén, amelyre immár hetven éve törekszik a világ. Ez a kereskedelmi megállapodás egy óriási, egyesített szabad piacot eredményezne, de kérdés: milyen következményekkel jár a világ többi részére? Nem jelenti-e a fejlődő országok kizárását/korlátozását erről a hatalmas „egységes” piacról? Továbbá, egy ilyen „kétoldalú” megállapodás nem veszélyeztetné-e a sokoldalú kereskedelempolitikai együttműködésnek a GATT 1947-es megalapítása óta napirenden lévő erősítését? (Lásd erről: *Akman–Evenett–Low*, 2014)

A kérdés persze nagyon összetett, s nehéz a harmadik felekre, kivált a fejlődő országok összességére érvényes hatásokról beszélni: Latin-Amerikában például Chile, Mexikó és Paraguay részese a TPP-nek, és Mexikó szívesen csatlakozna a TTIP-hez is; Costa Rica, Kolumbia és Panama pedig hivatalosan kifejezte a TPP-hez való csatlakozási szándékát. Dominika, Guatemala, Honduras, Nicaragua és Salvador kétoldalú szabadkereskedelmi megállapodást kötött az EU-val és az USA-val (miként más országokkal is), de igen visszafogottan viszonyul a megaregionális és a plurilaterális tárgyalásokhoz. „Noha a latin-amerikai országok számára hasznos lehet az esetleg sikeresen létrehozandó megaregionális megállapodások által kiváltott növekedési többlet, de az egyes országokra gyakorolt hatás s ennek következtében az országok hozzáállása változó. Attól függően, hogy milyen mértékben kapcsolódik egy ország a globális értékláncokhoz, milyen mértékben exportál nyersanyagokat, mennyire alapoz a saját belső piacára – mindezek a tényezők befolyásolhatják álláspontjukat. Az fogja meghatározni ezeknek az országoknak a jövőbeli világkereskedelmi pozícióit, hogy e megállapodások elutasítását választják-e, vagy magukévá teszik azokat. A TTIP utáni világra gondolva lényeges, hogy a TTIP-t befogadó jellegű megállapodásnak alkossák meg, amelyben további országok is taggá válhatnak. A latin-amerikai országok esélyes jelöltek lehetnek.” (*González*, 2014, 2. o.)

A TTIP elsősorban a nem vámjellegű korlátozások felszámolására irányul, azokon belül elsősorban a szabályozás és a műszaki, valamint növény-, állat- és human-egészségügyi előírások egységesítésére törekszik. A fő kérdés éppen ezért a világgazdaság egésze szempontjából az, mi lehet az egységes sztenderdek (shared standards) hatása a harmadik országok kereskedelmi lehetőségeire?

A kereskedelem technikai korlátainak lebontása három fő csoportba sorolható. A legegyszerűbb, ugyanakkor legerősebb változat a létező szabályok kölcsönös elismerése, amikor egy ország korlátozásmentes piacra jutást nyújt mindazon termékekre, amelyek megfelelnek az egyik csatlakozott ország sztenderdjeinek. A második eset a sztenderdek bizonyos harmonizációja. (Az EU-ban az egészségügyi és biztonsági sztenderdek terén ez a legfejlettebb országok szigorú sztenderdjeihez való igazodási kényszert eredményezett.) A harmadik típus az egymás ellenőrzési módszereinek kölcsönös elfogadása (conformity assessment), ebben az esetben „A” ország elfogadja „B” ország tanúsítványát, hogy a termék megfelel „A” ország előírásainak. (Ilyenek az EU-n belüli kölcsönös megfelelési egyezmények.)⁷

Az USA és az EU két fontos lépést tehetne a TTIP harmadik országokra (főként a fejlődő országokra) gyakorolt káros következményeinek elkerülése érdekében. Elsősorban a kölcsönös elismertetést kellene előnyben részesíteni, amely erőteljesebb liberalizációs eszköz, és nem foglal magában semmilyen korlátozó eredetmegjelölési szabályt. Ebben az esetben nemcsak az USA és az EU termelői lennének képesek ellátni mindkét piacot bármelyik részpiac szabályainak betartásával, hanem hasonló esélyük lenne erre a harmadik országbeli termelőknek is. Másodsorban a szabályok harmonizációja esetében az enyhébb eredeti szabványt kellene érvényben tartani. A szigorúbb szabályok kötelezővé tétele esetén elfogadható bizonyítékot kellene szolgáltatni arra, hogy az enyhébb szabály nem felel meg az eredeti szabályozási célnak. (Hasonló elvet érvényesít a WTO a már létező szabályoktól való eltérések esetén.) Ha ez a két feltétel érvényesül, akkor a világ többi, az USA-n és az EU-n kívüli része is reményekkel követhetné a TTIP-tárgyalásokat (*Matto*, 2013).

Hasonlóan alapvető fontosságú kérdés a szabályozás összehangolása, a szabályozórendszerek koherenciájának biztosítása. Az EU és az USA közti kereskedelem világgazdasági súlya csökken, ez a tendencia aligha fordul meg a TTIP aláírása és sikeres működése esetén sem: becslések szerint 20 év múlva az EU és az USA

⁷ A TTIP esetleges hatására a harmadik – főként fejlődő – országokra jó példa lehet az az eset, amelyben az 1990-es évek végén az EU egységesítette az aflatoxin élelmiszerekben megengedett mértékét: mivel nyolc ország – köztük Spanyolország, Olaszország és Hollandia – drasztikusan megszigorította előírásait, az afrikai országoknak az EU-ba irányuló gabonaexportja évi 670 millió dollárral csökkent (*Matto*, 2013).

együttes világkereskedelmi részesedése mintegy 22 százalék lesz, míg az ASEAN-6 csoporté eléri majd a 37 százalékot. A TTIP sikere esetén az euroatlanti térség megőrizheti meghatározó szerepét a nemzetközi kereskedelmi normák, sztenderdek és egyéb szabályok megalkotásában. „Éppen erről szól a TTIP – a létező szabályok közötti koherencia megteremtéséről és az új szabályok közös felállításának lehetőségéről.” (Fontagné–Jean, 2014, 1. o.)

A TTIP szabályharmonizációs és szabályalkotó tevékenysége azért is kiemelkedően fontos lehet, mert a WTO ezen a téren látványosan sikertelen volt az elmúlt két évtizedben. Így a TTIP harmonizált vagy/és új szabályai mintaként szolgálhatnak a megállapodáson kívül maradó országoknak, illetve alkalmazkodási kényszert jelentenek számukra. Ez a TTIP egyik legnagyobb globális felelőssége: a harmonizált sztenderdek voltaképpen a 21. századi világkereskedelem új szabálykönyvét jelenthetik (Novy, 2014).

Geopolitikai nézőpontból a TTIP – aláírása és hatályba lépése esetén – a NATO egyfajta gazdasági kiegészítését is jelentené, így globális jelentősége meghaladná világkereskedelmi fontosságát (House of Lords, 2014, 20. o.). Geopolitikailag is kiemelkedően fontos a TTIP nyitottsága – főleg, ha figyelembe vesszük a mindeddig a TPP-hez sem csatlakozott Kína és India (valamint Brazília, Dél-Afrika, Indonézia stb.) világgazdasági jelentőségét és perspektíváit. Márpedig a legfontosabb feltörekvő gazdaságok bevonása nélkül nem lehet igazán hatékony s főként globális a szabályalkotás!

A TTIP viták keresztüzében áll, sokan, sok irányból támadják. Többen, például a Nobel-díjas *Joseph Stiglitz* azért bírálják (a TPP-vel együtt), mert szerintük elsősorban a vállalati érdekeket szolgálják. *Stiglitz* megfogalmazásában nem szabadkereskedelmi megállapodásokról, hanem a nemzetközi kereskedelmi tárgyalások vállalati elfoglalásáról szólnak (*Stiglitz, 2015a* és *Stiglitz, 2015b*). Egy a Nobel-díjasoknak szánt internetes oldalon azt nyilatkozta: „A TTIP különösen rossz megállapodás.”⁸ Mások szerint a TTIP-t költség-haszon elemzés alá vetve csak mérsékelt eredmény várható. Egy nemzetközi szakszervezeti kutatóintézet a gazdasági hatásaira vonatkozó elemzéseket értékelve arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy „végső soron a reguláció fölötti demokratikus kontroll elvesztését jelenti, illetve a reguláció potenciális előnyeit a TTIP-ből származó gazdasági előnyökkel összevetve oda jutunk, hogy az Atlanti-óceán mindkét partján mindenki heti egy csésze kávéval többet ihat.” (*Myant–O’Byren, 2015, 32. o.*)

⁸ Lásd: <http://www.nobelweb.org/joseph-stiglitz-2015-ttip-is-a-especially-bad-settlement/>

Gyakori bírálat tárgya volt az információhiány, a tervezett megállapodás nem ismerete. Ezeket megfogadva az Európai Bizottság a tárgyalási témákat követő, jól áttekinthető szerkezetben (2015. december 15-ig) 30 tudnivalót (fact sheets), 15 EU-álláspontot (position papers) és 25 szövegszerű javaslatot (textual proposals) tett közzé az Európai Bizottság internetes oldalán.

Bali után: multilateralizmus vagy „plurilateralizmus”?

A 9. miniszteri értekezlete összehívásakor (2013 márciusában) a szakemberek számára világos volt, hogy a dohai forduló s így a WTO maga is válaszut előtt áll. Korábban kétoldalú (bilaterális) és sokoldalú (multilaterális) tárgyalásokat különböztettünk meg, ahol a sokoldalút automatikusan úgy értettük, hogy azon a WTO valamennyi tagja részt vesz. A TPP és a TTIP tárgyalássorozatának előrehaladása nyomán honosodott meg a plurilaterális, azaz többoldalú tárgyalások kategóriája. Ez is arra utal, hogy a jövőben minden bizonnyal felértékelődnek az egyes országcsoportok közti kereskedelempolitikai tárgyalások és esetleges kereskedelmi megállapodások – ami magától értetődően a multilaterális, tehát a WTO keretében, valamennyi WTO-tagország részvételével zajló tárgyalások háttérbe szorítását, jelentőségének számottevő csökkenését jelenti.

A 2008. júliusi informális miniszteri értekezlet után a dohai forduló továbbra sem működött, s a 2011-es (Genfben tartott) 8. miniszteri értekezlet hivatalosan is deklarálta, hogy „holtpontra jutott”. A tárgyalások 2013 elején kezdődtek újra, amikor is a delegációk a 9. miniszteri értekezletre egy minicsomagot és „korai aratást” irányoztak elő. „Ellentétben az elemzők „vágyvezérelt gondolkodásával”, a WTO-tagországok ismételten hangsúlyozták, hogy semmilyen korai csomag sem jelentheti az út végét, csak egy mérföldkövet a dohai forduló lezárását eredményező lendületvételhez.” (Karmakar, 2013, 4. o.) Sok szakértő ítéli meg pesszimistán a dohai forduló végkimenetelét, mondván, programja már elavult, abba kell hagyni, és új fordulót kell kezdeményezni, amely kifejezi napjaink valódi világkereskedelmi kihívásait.

A legtöbb probléma változatlanul az agrárkereskedelemben összpontosul. A fejlődő országok immár nem általánosságban támadják a fejlett országok agrártámogatási rendszerét, legfontosabb konkrét követelésük (s ezen a téren a korábban meglehetősen passzív India a leghatározottabb szereplő) arra irányul, hogy korrigálják a fejlett és a fejlődő országok agrártámogatási rendszerei közötti egyensúlytalanságot. Új helyzet, hogy a közös agrárpolitika közelmúltbeli reformjával az EU

előnyösebb helyzetben van az USA-nál a Bali utáni proaktív magatartás szempontjából. (Uo. 6. o.)

Korántsem az agrárkereskedelem azonban a globális kereskedelempolitikai tárgyalások egyetlen problémás területe. A Doha utáni időszakra készülve a hagyományos észak–dél ellentét helyett a globális értékláncokhoz kapcsolódó kereskedelem kérdéseit kell előtérbe állítani; fel kell számolni a fejlődő országok exportszektoraihoz kapcsolódó protekcionizmust is; a kereskedelempolitikai tárgyalásokról ki kell zárni a mégoly fontos nem kereskedelmi problémákat. Energiaellátás, árfolyamproblémák, fenntartható fejlődés – ezeket a globális kormányzás szempontjából valóban kulcsfontosságú kérdéseket más, sokoldalú kormányközi szervezetek napirendjére kell tűzni.

A Baliban tartott miniszteri konferencia elkerülte a WTO megalázó bukását, de arról nem beszélhetünk, hogy Bali révén a világszervezet visszaszerezte volna centrális szerepét a sokoldalú nemzetközi kereskedelempolitikai tárgyalások körében. Nyilvánvaló, hogy a TPP- és a TTIP-tárgyalások előrehaladásával a nemzetközi kereskedelem irányítása könnyen kicsúszhat a WTO ellenőrzése alól. Nem hozott érdemi előrelépést a 2015 decemberében Nairobiban tartott 10. Miniszteri Értekezlet sem.

Megaregionális/plurilaterális kereskedelmi tárgyalások: a WTO vége?

Kétségtől új helyzetet teremt(ett) a nemzetközi kereskedelempolitikai tárgyalások második világháború óta folyamatos történetében a megaregionális/plurilaterális szabadkereskedelmi tárgyalások intenzívvé válása. Bár még csak egyetlen megaregionális megállapodást írtak alá, a legegyszerűbbet, és még azt sem ratifikálták, ezért korai kész tényként beszélni a nemzetközi kereskedelempolitikai együttműködés új korszakáról, s a WTO végéről értekezni, ám az bizonyos, ez a két kérdés a GATT 1947-es megalapítása óta soha nem merült föl ennyire konkrétan, mint 2013 óta folyamatosan.

- Az elemzett kereskedelempolitikai/szabadkereskedelmi tárgyalások nyilvánvalóvá teszik, hogy az eddigi „bilaterális versus multilaterális” – kétoldalú és sokoldalú – kereskedelmi tárgyalástípusok mellé (közé?) kell iktatnunk egy harmadik kategóriát, amit plurilaterálisnak, azaz: többoldalúnak nevezhetünk. Ezek többszereplős, többoldalú tárgyalássorozatok, amelyeken azonban nem vesz részt a WTO valamennyi tagországa. Tekintettel arra, hogy ezek gyakran régiók közötti tárgyalások, leírásukra, jellemzésükre elterjedt a megaregionális kifejezés is.

- Ugyancsak nyilvánvaló, hogy a folyamatban lévő plurilaterális/megaregionális szabadkereskedelmi tárgyalások a WTO két évtizedes kudarcorsorozatából táplálkoznak. A napirendjeiken szereplő kérdések mind-mind azonosak a WTO megoldatlan problémáival: nem vámjellegű korlátozások, szolgáltatáskereskedelmi problémák, globális diszkriminációmentesség, a beruházásösztönzés és a kereskedelempolitikai eszközök összehangolása, a szellemi tulajdon védelme, a nemzetközi kereskedelem és a környezetvédelem összekapcsolása, a közbeszerzések protekcionizmusának feloldása stb. Nagyon optimista felfogás szerint a megaregionális tárgyalások elvezethetnek a globális szabadkereskedelemhez (*Palacio*, 2013). Nem hagyhatjuk ugyanakkor figyelmen kívül, hogy a 2007–2009-es pénzügyi válság és globális recesszió nyomán a világkereskedelem bővülése tartósan lelassult, így kedvezőtlenebb világkereskedelmi környezetben kellene megoldást találni olyan régi problémákra, amelyek sokoldalú megoldása a korábbi, jóval kedvezőbb körülmények között sem sikerült.
- Tény, hogy a WTO húsz év alatt egyetlen világkereskedelmi fordulót sem tudott eredményesen – vagy akárhogyan! – lezárni. A 2013 decemberében Baliban tartott miniszteri értekezletet (a kilencedik a WTO működésének 1995-ös megkezdése óta) „noha sikerként adják el, nem sokkal tett többet, mint hogy felgyorsította a vámokra vonatkozó információk összegyűjtését.” (*Sinn*, 2014, 1. o.)
- A 21. század világkereskedelmében a regionalizmus három formában érvényesül: az egyoldalú kereskedelem-liberalizációs lépések nem jelentenek rendszerszintű veszélyt a WTO-ra; a kereskedelmi megállapodások révén megvalósuló kétoldalú beruházásvédelmi megállapodások két évtizede együtt élnek a WTO-val, s eddig semmilyen zavart nem jelentettek a nemzetközi kereskedelem univerzális szabályaira; az igazi veszélyt azok a „mély” regionális szabadkereskedelmi megállapodások jelentik, amelyek kiszorítják a WTO-t központi szabályalkotói szerepéből. A regionális szabadkereskedelmi megállapodások aláássák a WTO szerepét a globális szabályok megalkotásában is. (*Baldwin–Nakatomi*, 2015, 12. o.)
- Amennyiben a TPP és a TTIP valóban a 21. század nemzetközi kereskedelmi szabályainak megalkotói lesznek, akkor az alááshatja a WTO egyetlen érdemben és hatékonyan működő intézményét, annak tevékenységét: a vitarendezést, s így a vitarendezési testület működését. A TTIP és a TPP alkotta szabályokhoz bizonyos mértékben – s nyilvánvalóan igen nagy mértékben

- alkalmazkodniuk kell a kimaradóknak (például Kínának, Indiának, Brazíliának, Indonéziának, Dél-Afrikának), de a WTO vitarendezési testülete nem kérhető számon, s így nem is szankcionálhat a WTO-n kívül hozott, azon kívül álló szabályokat.
- A megaregionális tárgyalások jelentősége a főszereplők, elsősorban az USA és az EU szempontjából túlmutat a kereskedelmi vagy szélesebben értelmezve gazdasági kérdéseken – meghatározó a geostratégiai jelentőségük is! „Az ázsiai és csendes-óceáni térség egyre nagyobb hatást gyakorol a globális fejlődésre – gazdaságilag és egyéb területeken is. A TPP (...) felerősíti ezt az elmozdulást (főként, ha Kína is csatlakozik hozzá). (...) Európának dolgoznia kell azon, hogy megerősítse pozícióit az új világrendben – s ezt azzal kell kezdenie, hogy megerősíti kereskedelmi és beruházási kapcsolatait az Egyesült Államokkal.” (*Bildt–Solana*, 2015, 2. o.) *Jiří Šedivý*, volt cseh honvédelmi miniszter a TTIP-t a transzatlanti kapcsolatok olyan fontos bástyájának tartja, amelynek jelentősége csak a NATO-éhoz hasonlítható (és új értelmet kölcsönözne a NATO létjogosultságának, azáltal hogy erősebbre fűzné a kötelekeket az azonos értékeket képviselő országok kölcsönös védelmi együttműködéséhez). „A TTIP stratégiai potenciálját nehéz túlbecsülni. Kritikus, hogy technikai ellenvetések, taktikai megfontolások vagy éppen protekcionista ösztönök ne árnyékolhassák be a projekt geostratégiai jelentőségét. Szörnyű hiba volna a megállapodás nyújtotta lehetőségeket elmulasztani. Mindez a transzatlanti kapcsolatok jelentős hanyatlását eredményezné egy olyan időszakban, amikor a Nyugat ezt a legkevésbé sem engedheti meg magának.” (*Šedivý*, 2015, 3. o.)
- Az alapvető kérdés természetesen az: nem jelenti-e a plurilaterális tárgyalások előrehaladása a multilaterális, átfogó, a világgazdaság lényegileg egészére kiterjedő kereskedelempolitikai tárgyalások végét, legalábbis azok jelentéktelenné válását? Mi marad a WTO-ból a vitarendezésen túl? A WTO-t korábban tíz éven át irányító *Pascal Lamy* úgy véli, a GATT/WTO szabályaiból és normáiból fakadó szabadkereskedelmi rendszer a második világháború utáni korszak dinamikus fejlődésének egyik fő támasza volt, míg a megaregionális szabadkereskedelmi tárgyalások közötti koherencia hiánya a fejlődés gátjává válhat, miközben egy működő multilaterális kereskedelmi rendszer továbbra is életbe vágóan fontos. „Biztosak lehetünk abban, hogy a minap Baliban tartott miniszteri értekezleten elért megállapodások áldást

- jelentenek a világkereskedelem és a multilaterális együttműködés számára.” (Lamy, 2014, 3. o.)
- Ha a folyamatban lévő plurilaterális/megaregionális szabadkereskedelmi tárgyalások sikeresen lezárulnak, milyen hatásuk lehet a nem érintett harmadik országokra? Elképzelhető, hogy a világ országainak kétharmada, döntően fejlődő országok, kiszorulnak az érdemi nemzetközi kereskedelempolitikai tárgyalásokból? *Michael Boskin* kissé eufemisztikusan úgy fogalmaz, hogy a szabadkereskedelmi tárgyalások nagyban hozzájárultak a gazdasági növekedés dinamizálásához, „a regionális szabadkereskedelmi egyezmények is ezt teszik, de a haszon egy része más kereskedelmi partnerek rovására realizálódhat”. (Boskin, 2013, 2. o.) Az érintett országokban is – a nemzetgazdasági előnyök ellenére – lehetnek vesztesek. „A legjobb megoldás a kereskedelmi megállapodások által kiváltott gazdasági, politikai és humanitárius aggodalmak kezelésére az átmeneti szabályokon, az ideiglenes jövedelemtámogatásokon és az átképzésen keresztül vezet, s nem a protekcionista akadályok fenntartásával.” (Uo.)
 - Van-e értelme például a TTIP-nek önmagában? Hatékony lehet-e egy olyan többoldalú kereskedelmi és beruházásvédelmi megállapodás, amely kizárja Kínát és Indiát, kizárja a BRIC-országokat? „Ezen egyezmények egyik legfontosabb, ugyanakkor ellentmondásosabb célja ahhoz kapcsolódik, ami egyszer sem említődik a szövegekben: ez Kína. Az USA és az EU egyaránt azt szeretné, ha Kína az ő szabályaik szerinti kereskedelmi játékot játszaná. Kína részvétele nélkül tárgyalni ezekről a szabályokról olyan stratégia részének tekinthető, amelynek fő célja éppen Kína becsalogatása egy liberális globális rendszerbe. De ez a megközelítés a Kína elszigetelésére irányuló törekvésnek is tekinthető, diszkriminatív akadályokat telepítve elé egy igen lukratív piacon.” (Rodrik, 2015, 3. o.) A TPP-vel kapcsolatban is felmerülhet, hogy annak egyik fontos célja éppen Kína kirekesztése – hiszen a TPP legfőbb rendelkezései (munkaügyi és foglalkoztatási előírások, környezetvédelmi sztenderdek, a szellemi tulajdonjog védelme, az állami vállalatok reformja) középtávon is megakadályozzák Kína csatlakozását. (Lásd: *Serfaty*, 2015, 19. o.)
 - Feltételezve, hogy a tárgyalt plurilaterális/megaregionális tárgyalássorozatok közül több sikerrel, azaz megállapodással zárul, meghatározó a lezárások időrendje (melyik kerül tető alá először, melyik zárul kudarcral?). Hogyan érinti a világgazdasági erőviszonyokat és a világkereskedelmet az

egyik vagy másik multiregionális tárgyalássorozat kudarca? Ez a kérdés annak tudatában vált különösen fontossá, hogy a TPP-t 2015 szeptemberében már aláírták. A világkereskedelem nagyhatalmi eltérő esélyekkel és lehetőségekkel rendelkezik a megaregionális tárgyalásokban. A legjobb az USA helyzete, amely részese a már aláírt TPP-nek és a legfontosabbnak tekintett TTIP-nek egyaránt: így kulcsszerepet tölthet be a két nagy megállapodás harmonizálásában, de akár ki is játszhatja azokat egymás ellen. Az utóbbi eset súlyos csapást mérne egy globális szabályalapú kereskedelmi rendszer kialakításának lehetőségeire (Palacio, 2013). Miután Japán csatlakozott a TPP-hez, módosultak az erőviszonyok: a szigetország elsőrendű kereskedelmi és befektetési célpont az EU számára, ezért elkötelezettsége rendkívül hasznos lehet egy kiegyensúlyozott és előremutató kereskedelmi program kialakításában és elfogadásában.

- A nem vámjellegű korlátozások kölcsönös felszámolás terén nagy előrelépést jelenthet a TTIP programjában szereplő kölcsönösen elfogadott szabványok (shared standards) – de hogyan érintik ezek a harmadik országokat? Hogyan hatnak a fejlődő országok exportlehetőségeire, piacra jutási esélyeire? A létező szabályok kölcsönös elismerése, a szabványok harmonizációja vagy pedig egymás ellenőrzési módszereinek kölcsönös elfogadása érvényesül-e? Ha a kölcsönös elismeréshez nem társulnak restriktív származási szabályok, s a szabványok harmonizációja esetén a kevésbé szigorú szabvány lesz az irányadó, akkor a multiregionális szabadkereskedelmi megállapodások, elsősorban a TTIP, egyfajta tesztként szolgálhatnak a WTO által meghatározandó nemzetközi sztenderdek kialakításához, s a transzatlanti kereskedelem valóban minden harmadik fél részére is előnyös lesz (Mattoo, 2013).

Irodalomjegyzék

- Akman, M. Sait – Evenett, Simon J. – Low, Patrick (ed.) [2014]: Catalysts? TTIP's impact on the Rest. A VoxEu.org eBook.
- Baghwati, Jagdish [2013]: Dawn of a new system. *Finance & Development*, december, 9–13. o.
- Bagwell, Kyle – Staiger, Robert W. [2009]: The WTO: Theory and Practice. NBER Working Paper, 15445, október. Letölthető: <http://www.nber.org/papers/w15445>
- Baldwin, Richard [2011]: 21st Century Regionalism: filling the gap between 21st century trade and 20th century trade rules. WTO Staff Working Paper, ERSD-2011-08. Letölthető: https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd201108_e.pdf
- Baldwin, Richard [2012]: WTO 2.0: Thinking ahead on global trade governance. *VoxEu*, december 22. Letölthető: <http://www.voxeu.org>.

- Bildt, Carl – Solana, Javier* [2015]: A Comeback Strategy for Europe. Project Syndicate, január 6. Letölthető: <http://www.project-syndicate.org/commentary/2015-ttip-conclusion-critical-by-carl-bildt-and-javier-solana-2015-01>
- Boskin, Michael J.* [2013]: Transatlantic Trade Goes Global. Project Syndicate, július 16. Letölthető: <http://www.project-syndicate.org/commentary/the-global-implications-of-eu-us-free-trade-by-michael-boskin>
- Boskin, Michael J.* [2015]: The Case for the TPP. Project Syndicate, október 29. Letölthető: <http://www.project-syndicate.org/commentary/tpp-trade-growth-international-cooperation-by-michael-boskin-2015-10>
- Cantore, Carlo Maria – Marhold, Anna* [2013]: The WTO at a crossroads: Destination, Doha. Pit Stops, Bali Opportunities for Reform of the World Trading System. European University Institute Robert Shuman Centre of Advanced Studies. Issue 02, április.
- Cernat, Lucian* [2013]: TPP, TTIP and multilateralism: stepping stones or oceans apart? *VoxEu*, november 8. Letölthető: <http://www.voxeu.org>.
- Chatterjee, Bipul – Singh, Surendar* [2015]: Why RCEP is Vital for India? *The Diplomat*, március 03. Letölthető: <http://thediplomat.com/2015/03/why-rcep-is-vital-for-india/>
- Chatterjee, Bipul* [2015]: Why the RCEP is the opportunity that India needs? *East Asia Forum*, április 8. Letölthető: <http://www.eastasiaforum.org/2015/04/08/why-the-rcep-is-the-opportunity-india-needs/>
- Cho, Sungjoon* [2006]: The WTO Doha Round Negotiation: Suspended Indefinitely. *American Society of International Law Insights*, Vol. 10., Issue 22, szeptember 25. Letölthető: <http://www.asil.org/insights/volume/10/issue/22/wto-doha-round-negotiation-suspended-indefinitely>.
- Csáki György* [2012]: Árfolyam-háború vagy/és kereskedelmi háború? Kínai–amerikai vita a renminbi árfolyamáról. *Külgazdaság*, LVI. évf., 5–6. sz.
- Das, Sanchita Dasu* [2014]: Is RCEP just the same old paradigm? *East-Asia Forum*, december 6. Letölthető: <http://www.eastasiaforum.org/2014/12/06/is-rcep-just-the-same-old-trade-paradigm/>
- Elekes Andrea* [2012]: Világgazdasági krízis – kereskedelmi, kereskedelempolitikai változások. *Külgazdaság*, LVI. évf., 1–2. sz., 76–104. o.
- European Commission [2013]: Transatlantic Trade and Investment Partnership. The Regulatory Part, szeptember. Letölthető: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/july/tradoc_151605.pdf
- European Commission [2015]: Trade in Services Agreement (TiSA). Június 5. Letölthető: <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/tisa/>
- Evenett, Simon J. – Jara, Alejandro* [2013]: Building on Bali. A Work Programme for WTO. CEPR – a VoxEu.org eBook.
- Fontagné, Lionel – Jean, Sébastien* [2014]: TTIP is about regulatory coherence. *VoxEu*, november 16. Letölthető: <http://www.voxeu.org/article/ttip-about-regulatory-coherence>
- Francois, Joseph* [2013]: Reducing Transatlantic Barriers to Trade and Investment An Economic Assessment. Final Project Report, március. Centre for Economic Policy Research, London. (Az Európai Bizottság megrendelésére készült tanulmány.)
- González, Anabel* [2014]: TTIP, the multilateral trading system and Latin American countries. *VoxEu*, május 29. Letölthető: <http://www.voxeu.org/article/ttip-wto-and-latin-america>
- Hamada, Koichi* [2015]: The Fraught Politics of the TPP. Project Syndicate, október 30. Letölthető: <http://www.project-syndicate.org/commentary/tpp-economic-gains-political-obstacles-by-koichi-hamada-2015-10>
- House of Lords [2014]: The Transatlantic Trade and Investment Partnership. 14th Report of Session 2013–14, május 13, London. Letölthető: <http://www.parliament.uk/documents/The-Transatlantic-Trade-and-Investment-Partnership.pdf>
- Jakobsson, Johanna – Stocchetti, Marikki* [2013]: The WTO under pressure. Tackling the deadlock in multilateral trade. FIIA (The Finnish Institute of International Affairs), Briefing paper, 142., november.

- Kanth, Dravi* [2014] What Happened at the Bali WTO Meet and Why? *Economic and Policy Weekly*, Vol. XLIX., No. 2., január 11. 15–19. o.
- Karmakar, Suparna* [2013]: Life after Bali: Renewing the world trade negotiation agenda. *Bruegel Policy Contribution*, Issue, 2013/17, december.
- Koike, Yuriko* [2015]: Japan's TPP Transformation. Project Syndicate, október 30. Letölthető: <http://www.project-syndicate.org/commentary/tpp-help-japanese-economic-reforms-by-yuriko-koike-2015-10>
- Lamy, Pascal* [2014]: The Perilous Retreat from Global Trade Rules. Project Syndicate, január 9. Letölthető: <http://www.project-syndicate.org/commentary/pascal-lamy-on-the-need-for-a-coherent-global-trade-regime>
- Lechmann, Jean-Pierre – Fernandes, Deepali* [2014]: India and the Mega-regional Trade Deals. IMD, Lausanne. Letölthető: <http://www.imd.org/research/challenges/TC090-13-india-mega-regional-trade-deals-lehmann-fernandes.cfm>
- Li, Chunding – Wang, Jing – Whalley, John* [2014]: Numerical General Equilibrium Analysis of China's Impacts from Possible Mega Trade Deals. NBER Working Paper Series, 20425., augusztus. Letölthető: <http://www.nber.org/papers/w20425>
- Lloyd, P. J.* [2001]: The architecture of the WTO. *European Journal of Political Economy*, Vol. 17., 327–353. o.
- Marchetti, Juan A. – Roy, Martin* [2013]: A new kid on the block: the Trade in Services Agreement. *VoxEu*, december 21. Letölthető: <http://www.voxeu.org>
- Mattoo, Aaditya* [2013]: An EU-US trade deal: Good or bad for the rest of the world? *VoxEu*, október 10. Letölthető: <http://www.voxeu.org>.
- Mattoo, Aaditya* [2013]: Transatlantic Trade for All. Project Syndicate, október 2. Letölthető: <http://www.project-syndicate.org/commentary/aaditya-mattoo-2protecting-developing-economies-from-the-transatlantic-trade-and-investment-partnership>
- De Micco, Pasquale* [2013]: The Plurilateral Agreement on Services: at a starting gate? Policy Briefing, EU DG for External Policies, Policy Department. DG EXPO/B/PolDep/Note/2013_57, február. Letölthető: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2013/491477/EXPO-INTA_SP\(2013\)491477_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2013/491477/EXPO-INTA_SP(2013)491477_EN.pdf)
- Myant, Martin – O'Brien, Ronan* [2015]: The TTIP's impact: bringing in the missing issue. European Trade Union Institute, Working Paper, január.
- Nakatomi, Michitika* [2013]: Global value chain governance in the era of mega FTAs and a proposal of an international supply-chain agreement. *VoxEu*, augusztus 15. Letölthető: <http://www.voxeu.org>.
- Novy, Dennis* [2014]: TTIP – Is free trade coming to the north Atlantic? *VoxEu*, május 29. Letölthető: <http://www.voxeu.org/article/ttip-free-trade-coming-north-atlantic>
- NZMFAT [2014]: New Zeland Ministry of Foreign Affairs & Trade: Regional Comprehensive Economic Partnership [RCEP]. Szeptember 15. Letölthető: <http://www.mfat.govt.nz/Trade-and-Economic-Relations/2-Trade-Relationships-and-Agreements/RCEP/>
- Ossa, Ralph* [2015]: WTO success: No trade agreement but no trade war. *VoxEu*, június 11. Letölthető: <http://www.voxeu.org>
- Pakpahan, Beginda* [2012]: Will RCEP compete with the TPP? East Asia Forum, november 28. Letölthető: <http://www.easiaforum.org/2012/11/28/will-rcep-compete-with-the-tpp/>
- Palacio, Ana* [2013]: The regional Route to Global Free Trade. Project Syndicate, augusztus 1. Letölthető: <http://www.project-syndicate.org/commentary/the-regional-route-to-global-free-trade-by-ana-palacio>
- RCEP [2012a]: Guiding Principles and Objectives for Negotiating the Regional Comprehensive Economic Partnership. Letölthető: <http://www.asean.org/images/2012/documents/Guiding%20Principles%20and%20Objectives%20for%20Negotiating%20the%20Regional%20Comprehensive%20Economic%20Partnership.pdf>

- RCEP [2012b]: Joint Declaration on the Launch of Negotiations for the Regional Comprehensive Economic Partnership. Letölthető: <http://www.mfat.govt.nz/Trade-and-Economic-Relations/2-Trade-Relationships-and-Agreements/RCEP/jointdec.php>
- Rodrik, Dani [2015]: The Muddled Case for Trade Agreements. Project Syndicate, június 11. Letölthető: <http://www.project-syndicate.org/commentary/regional-trade-agreement-corporate-capture-by-dani-rodrik-2015-06>
- Sedivý, Jiří [2015]: The Strategic Imperative of TTIP. Project Syndicate, május 14. Letölthető: www.project-syndicate.org/commentary/ttip-global-importance-by-jiri-sedivy-2015-05
- Serfaty, Claude [2015]: The transatlantic bloc of states and the political economy of the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP). Work organisation, labour & globalisation, Vol. 9., No. 1., Spring. Letölthető: <http://www.gipri.ch/wp-content/uploads/2015/06/WOLGTTIPandTransatlanticbloc.pdf>
- Sinn, Hans-Werner [2014]: Free-Trade Pitfalls. Project Syndicate, június 24. Letölthető: <http://www.project-syndicate.org/commentary/hans-werner-sinn-considers-the-risks-of-the-transatlantic-trade-and-investment-partnership>
- Smeets, Martin [2013]: Trade Capacity Building in the WTO: Main Achievements since Doha and Key Challenges. Journal of World Trade, Vol. 47., No. 5., 1047–1090. o.
- Stiglitz, Joseph [2015a]: The Secret Corporate takeover. Project Syndicate, május 13. Letölthető: <http://www.project-syndicate.org/commentary/us-secret-corporate-takeover-by-joseph-e--stiglitz-2015-05?barrier=true>
- Stiglitz, Joseph [2015b]: TTIP is a particularly bad agreement. Október 10. Letölthető: <http://www.aiohow.com/songs/joseph-stiglitz-2015-ttip-is-a-particularly-bad-agreement.html>
- UNCTAD [2015a]: UnctadSTAT: International Trade. Forrás: Values and shares of merchandise exports and imports, annual, 1948–2014. Letölthető: <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx?ReportId=101>.
- UNCTAD [2015b]: Exports and imports of total services, value, share and growth, annual 1980–2013. Letölthető: <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx?ReportId=17648>
- UNCTAD [2015c]: Exports and imports of goods and services, annual, 1980–2013. Letölthető: <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx?ReportId=25116>
- Világgazdasági Kutatóintézet [2013]: A Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Partnerség világgazdasági és világgazdasági jelentőségéről. Október 17. Letölthető: <http://vilaggazdasagi.blog.hu>
- Wignaraja, Ganeshan [2013]: Why the RCEP matters for Asia and the world. East Asia Forum, május 15. Letölthető: <http://www.eastasiaforum.org/2013/05/15/why-the-rcep-matters-for-asia-and-the-world/>
- Wignaraja, Ganeshan [2014]: India looks east to RCEP for economic growth. East Asia Forum, július 7. Letölthető: <http://www.eastasiaforum.org/2014/07/07/india-looks-east-to-rcep-for-economic-growth/>
- WTO [1996]: Singapore WTO ministerial 1996: ministerial declaration wt/min(96)/dec, december 18. Letölthető: https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min96_e/wtodec_e.htm
- WTO [2013]: International Trade Statistics 2013. Letölthető: http://www.wto.org/english/res_e/statistics_e/its2013_e/its13_toc_e.htm